

JAMIYAT HAYOTIDA DUNYOVIYLİK VA DINIYLİK MUTANOSIBLIGI

Normurodova Dilnoza Toshmurod qizi

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali

paynetinfo91@gmail.com

941026371

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston yoshlari faoliyatida diniy va dunyoviy madaniyat uyg'unligini ta'minlashning ijtimoiy ahamiyati va falsafiy xususiyatlari to'g'risida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Demokratiya va dunyoviylik, ma'naviy-axloqiy tarbiya, globallashuv, dinlararo hamjihatlik, vijdon erkinligi.

Kirish.

Demokratiya kuchli mamlakatlarda shaxs erkinliklari, inson huquqlari jamiyat va davlat tomonidan yuksak qadrlanadi. To'liq ma'noda demokratiya va dunyoviylik obro' va hukmronlikka ega bo'lgan davlat va mamlakatlarda din va konfessiya vakillari erkin faoliyat yuritadi. Bundan tashqari, hech bir din yoki konfessiya boshqa din va mazhablarga nisbatan imtiyozga ega emas va davlat dinlar va konfessiyalar o'rtasida neytral rol o'ynaydi. "Dunyoviylik" dinni davlatdan ajratadi. Bu shuni ko'rsatadiki, dunyoning aksariyat davlatlari garchi diniy xususiyatga ega bo'lsalar ham, dunyoviy qadriyatlarni qabul qilib, bugungi globallashuv sharoitida bir yo'nalishda harakat qilmoqdalar. Bugungi kunda sayyoramizning butun aholisi ushbu globallashuv jarayonining ajralmas qismidir. Har bir inson, millati, dini va siyosiy qarashlaridan qat'i nazar, dunyoning to'la huquqli jamiyatining bir qismi bo'lish huquqiga ega.

Dunyoning nufuzli universitet va ilmiy tadqiqot institutlarida olib borilgan izlanishlardan kelib chiqib davlatlarni uch turga bo'lish mumkin: birinchidan, rasmiy davlat dini tan olinganiga qaramay, asosan dunyoviy huquq asosida faoliyat yurituvchi davlatlar va Buyuk Britaniya, Italiya, Ispaniya, Polsha va boshqalar. o'z ichiga oladi; ikkinchidan, mamlakatlar, diniy birlashmalarning davlatdan ajratilganligiga qaramay, din va davlat o'rtasida, ayniqsa, ma'naviy- axloqiy tarbiya va milliy-vatanparvarlik ruhini yuksaltirish

borasida hamkorlik va muvofiqlashtirish yo'lga qo'yilgan. Dunyoviylikning bu turi Fransiya, Germaniya, AQSh, Rossiya, Turkiya, Hindistonda amal qiladi. Bu mamlakatlarda dunyoviylik ateizm yoki dahriylikni anglatmaydi, rahbarlar o'z davlatining diniga bo'lgan hurmatini va dindorligini yashirmaydilar; uchinchi, sobiq Ittifoqda din shaxsiy va shaxsiy munosabatlar muhiti sifatida davlatdan ajratilgan, din va davlat o'rtasida hech qanday munosabat bo'lmagan, mohiyatan materialistik va ateistik mafkuraga asoslangan edi. Unda, aslida, din davlatdan butunlay ajratilgan va hech qanday davlat ishlarida hamkorlik qilmagan. Din ayniqsa, ma'naviy-axloqiy tarbiya va milliy ma'naviyat – vatanparvarlikni targ'ib etishda ayniqsa ustuvor o'rinni egallaydi. Bugungi kunda Yaqin Sharqda davom yetayotgan urush va to'qnashuvlar dunyoviylik bu mintaqa aholisi orasida o'zining munosib o'rnini topa olmaganini ko'rsatmoqda. Tabiiyki, konservativ ruhoniylar bu holatdan foydalanib, odamlarni yo'ldan ozdiradilar. Binobarin, dunyoviy davlat va demokratik tuzum xalqni dini, mazhabi, irqi, millati, fikri, mafkurasi, tafakkuri va tafakkuridan qat'i nazar, qabul qilish, eng muhimi, jamiyatga har qanday narsani erkin tanlash va rad etish imkoniyatini beradi. Din davlat siyosatining, fuqarolarning ma'naviy hayoti va madaniyatining muhim omillaridan biridir. Inson va jamiyat hayotida alohida o'rin tutgan din ma'naviy madaniyatni shakllantirishda asosiy o'rin tutadi, madaniyat va sivilizatsiyalar rivojiga xizmat qiladi.

Dunyoviy davlatning eng muhim xususiyatlaridan biri turli diniy e'tiqod va qarashlarga ega bo'lgan fuqarolarning tinch-totuv yashashidir. Ya'ni, dunyoviy davlat ma'naviy sohadagi munosabatlarning keng doirasi uchun huquqiy asos yaratadi. Din hech qachon ijtimoiy hodisalardan chetda qolmagan. Qolaversa, u har doim har qanday jamiyatga o'z manfaati yo'lida ta'sir yetib kelgan, shuning uchun ham din va konfessiyalararo totuvlikni ta'minlashda davlatning dindorlar, jumladan, yoshlar bilan normal munosabatda bo'lishi juda muhim. Bugungi kunda mamlakatimizda din ijtimoiy mustahkamlanish va siyosiy safarbarlik vositasi bo'lib xizmat qila oladi. Identifikatsiyalash tizimining asosiy xususiyatlari davlatning diniy tashkilotlar bilan hamkorligi, zamonaviy milliy, madaniy va diniy xususiyatlarni hisobga olgan holda fuqarolarni qo'llab-quvvatlashdan iborat.

Asosiy qism.

Dunyoviylik tushunchasi ilk bor Yevropada paydo bo'lgan. Fransuz faylasufi va filologi Emil Littr dunyoviylikni "barcha urf-odatlariga betaraf, diniy yetakchilardan mustaqil va har qanday teologik tushunchalardan xoli davlat belgisi" deb ta'riflagan.

Dunyoviylik tamoyili amal qiladigan davlatda fuqarolarga na dindorlik, na dinsizlikni kuch bilan yuklash mumkin emas. Sekulyarizm - bu murosaga erishish modelidir. Dunyoviylik – davlatni, siyosatni, huquq va ta'limni dindan tozalash, dinning bu sohalarga aralashmasligi va

shu shartda vijdon erkinligini kafolatlashdir. Ayni shu yo‘nalishdagi muammolar O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.Karimov va Prezident Sh.Mirziyoyevning ma‘ruzalari, asarlarida ochib berilgan. Xususan, I.Karimov “Alloh qalbimizda va yuragimizda”[1] deb diniy e‘tiqodning ahamiyatiga e‘tibor qaratgan bo‘lsa, Sh.Mirziyoyev “Islom dini bizni ezgulik va tinchlikka, asl insoniy fazilatlarini asrab-avaylashga da‘vat etadi”[2] deb alohida e‘tirof etganlar. Bu g‘oyalar ilmiy tadqiqot ishining nazariy metodologik asosini tashkil etadi.

Dunyoviylik insonparvarlik qadriyatlarini, jumladan, vijdon va e‘tiqod erkinligini mustaqil amalga oshirishni o‘z ichiga oladi. Ya‘ni, dunyoviylik har bir shaxsning mafkuraviy erkinligini qo‘llab-quvvatlagan holda jamiyatning ma‘naviy sohasidagi rang-baranglikni tan olishdir. Hozirgi kunda jahon amaliyotida davlat va din o‘rtasidagi munosabatlarning ikki turi keng tarqalgan. Birinchisi, davlat va din alohida bo‘lsa, ikkinchisi, muayyan dinga (aniqrog‘i, konfessiya yoki diniy tashkilotga) davlatda ustuvorlik yoki davlat maqomi berilishidir. Hozirgi davrda o‘zbek olimlari ijtimoiy jarayonlarga diniy, iqtisodiy, siyosiy omillarning ta‘sirini tahlil qilmoqdalar. Xususan, S.Atamuradovning “Globalashuv: millatni asrash mas‘uliyati”[3] monografiyasida dunyoviylik va diniylikning mutanosibligini ta‘minlashda milliy o‘zlikni asrash omili muhim ekanligi ochib berilgan. I.Saifnazarov va A.Obidov bilan hammualliflikdagi “Dinlararo hamjihatlik – ijtimoiy barqarorlik omili” monografiyasida diniy omilning jamiyat hayotidagi o‘rni va ta‘siri ijtimoiy-falsafiy tahlil qilingan. Dunyoviylikning ahamiyati T.Karimning “Ijtimoiy bilishda dunyoviy mezonlar” ilmiy maqolasida, “Dunyoviylik falsafasi” maqolalarida bu masalaga alohida to‘htalib o‘tganlar.

Dunyoviylik tamoyili diniy aqidalarni davlatdan ajratishdir, lekin dinni jamoat hayotidan ajratish emas. Dunyoviylikning qadriyatlar tizimi inson tafakkuri va mahoratidan tortib, kiyim- kechak naqshlarigacha bo‘lgan madaniy hodisalarni o‘z ichiga oladi. Davlatning dunyoviyligi nafaqat uning dunyoviyligi, balki boshqa dunyoqarashlar ustunligini tan olmaslik bilan ham tavsiflanadi. Dunyoviy davlatda din alohida o‘rin tutadi. Din davlatdan alohida bo‘lsa-da, xalq tabiati va hayotidan alohida mavjud bo‘lmaydi. “Dunyoviylik” tushunchasi davlatning dinga nisbatan pozitsiyasi demokratik ekanligini va e‘tiqod erkinligini kafolatlashini bildiradi. Davlat va din o‘rtasida dunyoviy va ma‘naviy qadriyatlarga asoslangan jonli aloqalar mavjud. Dunyoviy davlatning eng muhim xususiyatlaridan biri turli diniy e‘tiqod va qarashlarga ega bo‘lgan fuqarolarning tinch-totuv yashashidir. Ya‘ni, dunyoviy davlat ma‘naviy sohadagi munosabatlarning keng doirasi uchun huquqiy asos yaratadi.

Jamiyatni ezgulikka chorlashda dinning rolini hech kim inkor eta olmaydi. Biroq bugungi kunda bir-biriga zid va bir-biriga to‘g‘ri kelmaydigan diniy qarashlari hayot tamoyillari va mezoniga aylangan fuqarolarning tubdan bema‘ni intilishlari milliy odat va

qonunlarimizga ziddir. Bu holat davlat va din o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishga puxta yondashish, dunyoviylik tamoyillarini oydinlashtirish, uni chuqur tushuntirishni taqozo etadi. Shuningdek, dinning jamiyatdagi ta'sirini hisobga olgan holda davlatning din sohasidagi pozitsiyasining asosiy xususiyatlari jamoatchilik ongiga mustahkam joylashishi kerak. Bularning barchasi, pirovardida, dunyoviy davlatda dinning o'rini belgilashda muhim o'rinni egallaydi.

Dunyoviylik tushunchasiga xalqaro hamjamiyatda turlicha qarashlar mavjud. Bu, o'z navbatida, davlat va din o'rtasidagi munosabatlarning umumiy xususiyatini aks ettiruvchi aniq model yo'qligini bildirsa kerak. Biroq, ayrim mamlakatlarda "dunyoviylik diniy davlatga qarama-qarshidir" degan tushuncha mavjud. Shu bilan birga, "dunyoviy" degan nomni anglashda dunyoviy mamlakatning tabiati to'g'risida yakdil fikr yo'qligi ayon bo'ladi. Ma'lumki, dunyoviy davlatlar dinni davlatdan ajratish g'oyasiga amal qiladi. Shu munosabat bilan shuni aytish kerakki, dunyoviylik tamoyili diniy aqidalarni davlat qonunlaridan ajratishni nazarda tutadi, lekin dinni jamiyatdan ajratishni nazarda tutmaydi, diniy erkinlikni belgilaydi. Biroq, ba'zilar dunyoviylikni ateizmga moyillik deb biladi. Darhaqiqat, ateizm dinni qat'iy man qilgan bo'lsa, dunyoviylik bizga dinga e'tiqod qilish yoki qilmaslik huquqini beradi. Bu haqida A.Boynazarova, J.Boyaliev, M.Abdurazzakova nomzodlik va doktorlik dissertatsiyasini himoya qilganlar.

Din jamiyatni sog'lomlashtirish, insonlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, tinchlikka da'vat etish, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash va boshqa masalalarda asosiy mafkuraviy qurollardan biridir. Shuning uchun har bir davlat o'zining din bilan munosabatlarining samarali modelini yaratishdan manfaatdor. Masalan, bir qator davlatlar o'z konstitutsiyalarida o'z jamiyatida an'anaviy din maqomini mustahkamlab qo'ygan. Umuman olganda, dunyoda dunyoviylik bo'yicha aniq bir fikr mavjud bo'lmasa-da, aksariyat davlatlar huquq, moliya, iqtisod, sog'liqni saqlash, ta'lim, madaniyat va boshqa sohalarning mustaqilligi, shuningdek, vijdonning din va diniy e'tiqodlardan erkin bo'lishi ustuvor ahamiyat kasb etadi. Pirovardida bu dunyoviy mamlakatlarning bu boradagi qarashlari yaqin ekanini ko'rsatadi. Bu qarashlarning bir-biriga yaqinlashishi tashqi siyosat, savdo-iqtisodiy sheriklik munosabatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, O'zbekistonning dunyo ahli tushunadigan dunyoviylik tamoyillariga ko'p vektorli yondashuvi turli dinlardan foydalanadigan ko'plab davlatlar bilan ishonchli hamkor bo'lish imkonini beradi. Ayni shu yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar I.V.Ponkin, S.D.Lebedev, K. Bagayeva, G.Kremer, T.Nagel, V.Bader (Germaniya), H.Yavuz, F.Kitcher, V.Furnyo (AQSh), A.Abdulla (Misr) kabi olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Ta'kidlash joizki, bugungi kunda davlat va din o'rtasidagi uyg'un munosabatlar, barqaror munosabatlar jamiyatimizda tinchlik va osoyishtalikni saqlash,

ma'naviy-madaniy yuksalish, radikalizmdan asrashga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu, o'z navbatida, davlatimiz xalq talabi asosida fuqarolarning vijdon erkinligini himoya qilgan holda, Konstitutsiyaga muvofiq dunyoviy tamoyillarning maqbul modelini taqdim eta olganini anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. I.A.Каримов. “Аллоҳ қалбимизда ва юрагимизда” "Туркистон-пресс" ахборот агентлиги мухбирининг саволларига жавоблари ЎЗА. "Ўзбекистон" №11 (3498) 12/03/1999.
2. Ш.М.Мирзиёев. “Инсон манфаатлари ва ҳуқуқларини таъминлаш – демократик жамият асосидир”. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқ. Нью-Йорк шаҳри, 2017 йил 19 сентябрь.
3. С.Отамуродов. Глобаллашув: миллатни асраш масъулияти. Тошкент. 2018. – Б. 78.
4. Бойназарова А. Ислом фалсафасида диний ва дунёвий илмлар уйғунлиги масаласи. – Тошкент, Тошкент ислом университети.(Афтореферат) ф.ф.н, 2009.
5. Боялиев Ж. Глобаллашув шароитида диний ва дунёвий мафкураларнинг ўзаро таъсири масаласи. Монография. Тошкент, ТДИУ, 2013.
6. Абдураззакова М. Развитие секуляризма в странах Востока (например Индии и Турции). Тошкент, ЖИДУ. (Афтореферат) док.пол.наук, 2010.
7. Bobomurod T. The state as a carrier of historical and cultural traditions //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 6. – С. 146-149.
8. Tukhtasinov B. The State is a Factor for Preserving National Values and Traditions of Society //International Journal of Development and Public Policy. – 2022. – Т. 2. –№. 4. – С. 120-123.